

Необходимо е да се насърчи българското производство на скално-облицовъчни материали

Н.с. инж. Богдан Миленов – МГУ „Св. Ив. Рилски“

До началото на последното десетилетие на XX век подотрасъл „Добив и обработка на декоративни скални материали“ в България е бил слабо развит. В началото на 80-те години работеха цялостно 17 минно-добивни и преработващи предприятия с 45 кариери и рудници, с 10 големи завода и 25 по-малки цеха за обработка на мрамор, гранит, варовик, брекчи, габра, риолити и гр. Те задоволяваха напълно вътрешните ни потребности от тези материали. Същевременно от 15 до 18% от годишното производство отиваше за експорт: оформени скални блокове, сляби, плочи, стъпала, мозайки, павements, бордюри, архитектурни детайли и гр. Изградените мощности осигуряваха напълно сурвинната база, в която бяха заети около 7000 души в това число 900-950 минен персонал (миньори). Страната разполагаше с 170 находища с проучени и доказани запаси в подотрасъла и при годишен добив от 105 000 м³ бе осигурена с потенциални ресурси за около 250 години. Производственият цикъл беше технологично завършен - от геоложкото проучване до износа на стокова продукция. Успоредно с това беше развита развойна и машиностроителна дейност, която произвеждаше до 70% от необходимата техника и съоръжения. България беше водеща в този бранш в Източна Европа. Освен за собствени нужди тя осъществяваше и износ на машиностроителна продукция: дискови машини за бичене „Струма 1200“, „Струма 1600“, „Струма 2500“, полиращи обработващи конвейри „Гланц - 400“, обрезни машини „Струма - 350“, верижни и дискови добивни машини „КМХ-2“, „ДКМ“, миннодобивни карети, лафети, хидроцепителни агрегати. В сътрудничество с НИПРОРУДА бяха конструирани машини-аналози на известни немски и италиански водещи фирми, 70% от консумативите за добив и обработка, минни инструменти,

полиращи и шлайфащи тела, твърдосплавни инструменти, гуамантени дискове и гатерни ножове.

В началото на 1990 г. бе подготвено и производството на синтетични гуаманти в НПО „МЕТАЛОКЕРАМИКА“ - София и в цеха в с. Крън, Казанлъшко с обща мощност 1 000 000 карата годишно. За целта бяха внесени две инсталации за синтез на гуамантени прахове, необходими за гуамантени абразивни инструменти и консумативи, които при приватизацията бяха разпродадени и изнесени от страната.

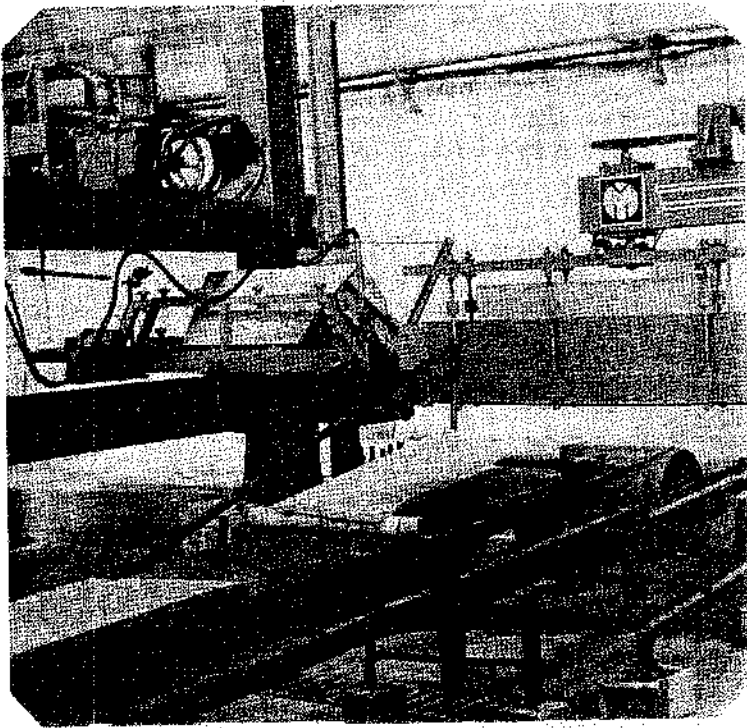
Ежегодният ръст на производството в продължение на повече от две десетилетия беше от 7 до 10% годишно. Обработващите предприятия се проектираха и изграждаха непосредствено до добивните, с цел избягване на излишни транспортни разходи, с което изпълняваха и социални функции - задържане на местното население в различните краища на страната. Годишната печалба на подотрасъла възлизаше на 3,5 - 4 млн. лв.

Подготовката на кадри беше добре организирана: професионално-учебен център (ПУЦ) на Гара Искър, средно-професионално училище по каменорекство и занаяти в с. Кунино, Врачанско, Техникум по добив, обработка и машини за мраморната индустрия в гр. Сандански, МГУ „Св. Ив. Рилски“ за различни инженерни кадри.

Състояние на някои основни показатели през периода 1989г. - 2009 г.

- Спад в износа на оформени скални блокове - 4 пъти;
- Спад в износа на плочи - 5,4 пъти;
- Спад в производството на оформени скални блокове - 2,5 пъти;
- Спад в производството на плочи - 3 пъти;

Състояние и сравняемост на минната индустрия за добив и преработка на декоративни скалооблицовъчни материали в Република България

№ по ред	Показатели	Производство 1989 г.	Производство 2009 г.	Износ 1989 г.	Износ 2009 г.	Внос, 2009 г.			
						Китай	Турция	Индия	Египет
1.	Производство на подотрасъла по натури			8 хил. m ³ оформени блокове 350 хил. m ³ плочи	2 хил. m ³ оформени блокове 65 хил. m ³ плочи	1000 хил. m ³	275 хил. m ³	55 хил. m ³	50 хил. m ³
A.	Оформени блокове (метаморфни) мрамор, варовик, брекча и др.	105 хил. m ³ в т.ч. 35 хил. m ³ варовик 50 хил. m ³ мрамор	48 хил. m ³ в т.ч. 40 хил. m ³ варовик 8 хил. m ³ мрамор	8 хил. m ³	2 хил. m ³	Общо внос: 1380 хил. m ³ /г.			
Б.	Преработена продукция — плочи, сляби, ластри, масиви и др. от метаморфни скали — мрамор, варовик, гнайс — оформени	2500 хил. m ³	850 хил. m ³ в т.ч. 400 хил. m ³ гнайс	350 хил. m ³	65 хил. m ³		Варовик, травертин, брекчест, мрамор 275 хил. m ³ плочи сляби стъпала		Варовик, мрамор 50 хил. m ³ плочи стъпала
В.	Скални блокове от магмени скали — гранит, риолит, габро, sienит и др.	12 000 m ³	900 m ³						
Г.	Преработена продукция от магмени скали — гранит, габро, риолит, диорит и др.	65 млн. m ³	5000 хил. m ³			Сляби масиви хил. m ³ гранити, диорити, диабази		55 хил. m ³ габро, базалт	
2.	Производствена продукция в подотрасъла, лв.	75 млн. лв.	28 млн. лв.						
3.	Зает персонал, бр.	7500	4500						
4.	Брой фирми в подотрасъла	17	850						
5.	Брой действащи кариери — законни	47 бр.	10						
6.	Брой дадени концесии за кариери		50						
7.	Брой разрешения за търсене и проучване		130						
8.	Брой подадени заявления за търсене и проучване		230						
9.	Брой фирми работещи нелегално без документация и разрешения		Над 200 предимно за добив на гнайс в РКИ						
10.	Брой учебни заведения и квалификация	4	1						
11.	Брой научни звена за изследване и проектиране	3	Частично 1						

Посочените статистически данни са взети от годишните баланси от Държавния архив за СО "Минерални суровини", ДФ „Мрамор“, Агенция „Митиници“ и събираната от автора информация в продължение на много години

Състояние на минната индустрия за добив и преработка на декоративни скалнооблицовъчни материали в Република България към 30.12.2009 г.

От посочената таблица е видно, че настоящият добив у нас се осъществява от 9-10 кариери (понякога работещи сезонно). От тях 7 са построени и са в експлоатация преди повече от 25 години - (главно за добив на Врачански варовик). Този вид скален материал осигурява 85% от производството на скални суровини в страната и за стоици малки и по-големи частно-семеини фирми и 90% от износа на блокове. През последните две десетилетия са открити и действат само няколко нови кариери: „Румянчево“ - за мраморизиран варовик, „Мъртвилово“ - с Върбешница, Мездренско - за варовик на фирма „Дионисосмарбле“ - Гърция, „Божема“, община Руен, Бургаско - за добив на гранит (в момента е замразена). Те са с незначителен годишен добив на блокове - от по 500 m³/г. до 900 m³/г. През последните 10 години се добиват и обработват големи количества гранитогнаиси в Източните Родопи и в района на гр. Гоце Делчев - скалнооблицовъчен материал, добиван с много ръчен труд и с ниска цена.

Закрити са десетки действащи минни мощности в ликвидирани предприятия: в гр. Маало Търново - 4, във Велинград - 4, в гр. Кърджали - 2, кариера „Коприваен“, цех „Петрово“ - с мраморните кариери „Солнце“ и „Червенковица“ и кариера „Топлика“ за травертин, кариера и цех „Черноморец“ за добив и обработка на гранит с годишен добив 7000 m³/г. (с вече нарязани за скрап машини, кранове, компресори, багери). Предприятието в гр. Тополовград е със символичен добив на мрамор и гранити. Закрити са кариерите за гранит „Хлябово“, „Каменна река“, кариерата за габро „Голям манастир“, „Челюстница“ - за конгломерати и „Лешниковци“, Трънско за риолит. Предприятието „Мрамор и гранит“, Владея работи с един работник и един директор. Закрити са: цехът за обработка на мрамор и гранит в с. Долно Езерово, Бургаско, цехът за производство на агломератни блокове и плочи на полиестерна и циментова основа в гр. Верковица. „Булгранит“ АД, Враца е обявено за продажба при изградени мощности - гатери и поточни линии за 100 хил. m³/г. гранит (най-голямото скалнообработващо предприятие преди 15 год. на Балканския полуостров), прекратен е добивът и обработката на брекчи от кариера „Православ“, Чирпанско, както и от кариерите „Железино“ за бял мрамор и „Чепеларе“ за мрамор. На практика в момента у нас няма предприятие, което да добива и обработва гранит с изключение на цеха в гр. Сандански - кариера „Алфяново“ с остаряла техника и технология за производство

на плочи, масиви, павета, бордюри и др., с ниско качество. Сезонно работят и двете инсталации в с. Капитан Димитриево, Пазарджишко и в кариера „Еремлювец“, Санданско за трошени каменни фракции от мрамор.

Поради безперспективност, недостатъчно добър маркетинг и липса на пазар на площадката в гр. Рудозем е складирано технологично оборудване за мраморно производство на стойност 1,5 млн. лв, включващо гатер и линия за полиране на италианската фирма „Бремон“.

Основните причини за срива на този подотрасъл у нас през последните 15 години са:

- В резултат на неудачна приватизация и непрекъснатите законови промени този подотрасъл е оставен на самотек и опмиране. БМГК се опитваше до преди години, да внесе порядък в разнорасичните насоки на три министерства, но особени реални резултати не се получиха.
- Концесионери и собственици на действащите кариери и фабриките станаха юпита, електронни инженери, търговци, спортисти и др. без минна квалификация и опит. След изчерпване на завареното наследство минната дейност замряше. Затова сега едни предприятия са пред фалит с неразчетени кредити и отпемки, а други - прекратиха добивната дейност и т.н.
- Извършва се неконтролиран безмитен или с много ниски мита (до 3%) на готова продукция от страни извън Европейския съюз - Китай,

Индия, Турция, Египет и др. Техните правителства допират износа, а потърпевша е нашата страна. Само от тоталната инвазия на китайските каменни изделия, машини и консумативи България губи годишно около 20-22 млн. лв. Стигнахме до там, че страни като Македония и Албания ни изпревариха и вече внасят готова продукция чрез своите представителства в България.

- Поддържането и развитието на фирмите от подотрасъла е подложено на натиск, на административни пречки от еколози, от клаузите на „Натура 2000“, РИОКОС и други, насаждащи негативно отношение в местните власти и в населението.
- Това доведе до отдръпване на инвеститорите от тази дейност и превръщането на фирмите в търговски дружества, занимаващи се само с внос и монтаж на вносни декоративни скално-облицовъчни материали.
- Понастоящем подотрасълът е почти обречен на гибел по отношение на минната дейност, строителството на кариери, добивът и обработката, механизацията и минералното машиностроене. Развитието имат само разнокаменните изделия - каменотелските фирми за паметници (по-голямата си част в сивата икономика), вносите и търговията с готови изделия.

За спасяването на подотрасъла е необходимо:

- Да се съхрани и насърчи българското производство чрез увеличаване на вносите мита на масовия и евтин внос от страни извън Европейския съюз, като Китай, Индия, Турция, Египет и др. За целта е необходимо входните мита за завършени крайни изделия от скални материали да се повишат, както за плочи, стъпала, паметници, масиви и др.), така и за полуфабрикатите (сляби, ластри), за скални блокове, заготовки и т. н. По този начин принадлежната стойност ще остане у нас и няма да се изнася национален капитал. Ще се създаде заетост за населението в почти обезлюдените райони, където са съредоточени находищата.
- Необходимо е да вземем най-доброто от нормативната база на развитите в тази дейност страни като Китай, Турция и др. Включително Канада, където разрешенията за търсене и проучване на геоложки площи са опростени.
- Необходимо е да се възмизва и от опита на Българската строителна камара за категоризация на фирмите в подотрасъла по значимост. Тези, които имат голяма и дългогодишна практика и са с по-голям обем и стойност на строително-монтажните работи да бъдат определени в по-горно класиране по групи. Те да бъдат допускани с предимство в търгове с международно и публично финансиране, т. е. лицензиране на фирмите.
- Необходимо е степенуване на квалификацията на ръководните състави и тяхното повишаване при започване на минна и монтажна дейност, при което собственикът или мениджърът на фирмата да имат придобития висша минна образователна степен.
- Необходимо е възстановяване на минералното машиностроене. Бившите „Минералмаш“ ООД и „Скалмашина“ ООД в гр. Перник понастоящем извършват друга дейност. Годишно у нас се внася машиностроителна техника за добив и обработка на скални материали от Китай, Италия, Гърция, Турция и от Германия (втора ръка) за 2,5 млн. долара.
- Необходимо е в комисиите и подкомисиите на различни нива да се включват геолози и минни инженери от практиката, които да разработват разпоредби и стратегии. В противен случай този подотрасъл вероятно ще последва съдбата на - „Редки метали“. Емблематична и подходяща за това е мисълта на английския икономист Адамс: „Икономиката на държава, в която собствените потребители не купуват и потребяват онова, с което разполага и произвежда собствената им индустрия, е обречена на гибел“.